

być – słowiańska, s. 18 – Zrzeszenie, s. 19 – Acta Polono-Ruthenica, s. 28 – pies). Jest to jednak bardziej zarzut w stosunku do osób dokonujących korekty tekstu niż Autorów.

Recenzowana praca białoruskich naukowców stanowi cenne źródło wiedzy na temat kontaktów kulturowych i literackich w świetle komunikacji międzynarodowościowej Białorusinów, Ukraińców i Polaków. Opracowanie jest bez wątpienia pozycją godną polecenia dla naukowców, nauczycieli, studentów, jak również dla tych, którzy żywo interesują się historią kultury sąsiadów, a także najnowszymi odkryciami i hipotezami z zakresu kulturologii.

Irena Chowańska

Ewa Sadzińska, *Motta w twórczości romantyków rosyjskich. Ich rola w dialogu idei i poetyk*, Łódź 2011, ss. 201.

Niemalym wkładem do badań nad problematyką motta romantycznego jest książka Ewy Sadzińskiej: *Motta w twórczości romantyków rosyjskich. Ich rola w dialogu idei i poetyk*. Jak słusznie zauważyła we *Wstępie* sama Autorka: „Motto, mimo iż było nieodłącznym elementem struktury utworów romantycznych, nie zostało jeszcze dogłębnie zbadane. Ciągłe nie ma pełnego – opisowego i interpretacyjnego – opracowania tematu, zarówno w literaturoznawstwie rosyjskim, jak również polskim i zachodnioeuropejskim” (s. 8).

Niniejsza monografia stanowi próbę wielopłaszczyznowego ujęcia problematyki motta romantycznego w twórczości pisarzy rosyjskich i tym samym otwiera drogę do dalszych badań i rozważań poświęconych roli, funkcji oraz znaczeniu motta.

Na uwagę zasługuje twórcze podejście Autorki do podejmowanego tematu, co wyraża się m.in. w strukturze omawianej pozycji. We *Wstępie* Ewa Sadzińska podkreśliła, że motto w epoce romantyzmu (nie tylko romantyzmu rosyjskiego) było powszechnie i w różny sposób wykorzystywane nie tylko przez pisarzy, ale również znajdowało zastosowanie w innych formach gatunkowych. Jednakże, jak wynika z rozważań Autorki, to nie uniwersalny charakter mott i powszechność ich występowania stanowiło dlań inspirację do dogłębnych badań nad tą kategorią literacką, ale „bogactwo pełnionych przez nie funkcji, które wykracza-

ły daleko poza tradycyjnie im przypisywane, takie jak sytuowanie utworu w kontekście tradycji literackiej czy podkreślenie jego głównej idei” (s. 12).

W rozdziale pierwszym: *Motto literackie. Historia i ewolucja pojęcia* Ewa Sadzińska odwołała się do genezy i historii motta, przytoczyła różne próby jego zdefiniowania, jak również przypomniała znaczenie dla badań nad kategorią motta prac autorstwa Rudolfa Böhma, Kristy Segermann oraz Gérarda Genette’a. Wśród badaczy rosyjskich zajmujących się wspomnianą tematyką wyróżnieni zostali m.in.: Nina Żyrmunska, Natalia Kuzmina, Jekaterina Kozicka, Natalia Wiesielowa, Władimir Łukin. Autorka uwzględniła także wkład polskich literaturoznawców do badań nad mottem, doceniając prace Aliny Kowalczykowej, Magdaleny Joncy, Elżbiety Felisiak i Danuty Szajnert. Zarysowanie procesu ewolucji pojęcia motta oraz przedstawienie wybranych, najbardziej interesujących badań poświęconych teorii motta stanowi teoretyczny wstęp do analizy jego źródeł, funkcji i znaczenia w utworach romantyków rosyjskich.

W rozdziałach: *Motto w nurcie dekabrystowskim. Między konwencją a nowatorstwem*, *Motto w nurcie filozoficznym* oraz *Motto w nurcie puшкиnowskim. Nowe możliwości chwytu* poddane zostały wnikliwej analizie utwory tych romantyków rosyjskich, którzy sięgali po motto. Jak napisała Autorka: „Metodyka postępowania badawczego sprowadza się do ustalenia źródła motta oraz określenia jego funkcji w dziele. Stałym obiektem opisu stał się schemat: autor i tytuł dzieła, motto, autor i tytuł dzieła, z którego motto pochodzi wraz z tłumaczeniem na język rosyjski, jeśli tekst był obcojęzyczny” (s. 10).

Jak wynika z badań Ewy Sadzińskiej, poeci-dekabryści: Fiodor Glinka, Wilhelm Küchelbecker, Konrad Rylejew nieczęsto stosowali w swojej twórczości motto. Inspiracją dla Fiodora Glinki była Biblia, z której uczynił źródło dla swoich epigrafów. Przytaczał także cytaty z utworów pisarzy rosyjskich: Gawriły Dzierżawina, Jakowa Kniaźnina. Wilhelm Küchelbecker również odwoływał się do literatury rosyjskiej, cytując Wasilija Żukowskiego, źródłem mott były dla niego również utwory Jeana-Jacquesa Rousseau i Johanna Wolfganga Goethego. Z kolei Konrad Rylejew swój poemat *Wojnarowski* poprzedził mottem będącym cytatem z *Boskiej Komedii* Dantego Alighieri. Spośród twórców nurtu dekabrystowskiego najchętniej i najczęściej w swojej twórczości wykorzystywał motto prozaik Aleksander Biestuzew-Marliński. Nowele i opowiadania Biestuzewa zawierają motto pochodzące z utworów m.in. Aleksandra Puszkina, Wasilija Żukowskiego, Iwana Dmitrijewa, Konstantina Batiuszkowa, Nikołaja Jazykowa, Denisa Dawydowa, Williama Szekspira, George’a Byrona, Viktora Hugo, Honoriusza Balzaka, Johanna Wolfganga Goethego, Adama Mickiewicza.

Rozdział: *Motto w nurcie filozoficznym* poświęcony został interpretacji twórczości Włodzimierza Odojewskiego i Fiodora Tiutczewa w kontekście funkcji i znaczenia motta. Zdaniem Autorki, wyżej wymienieni przedstawiciele nurtu filozoficznego w porównaniu do pisarzy-dekabrystów (jak zaznaczyła – za wyjątkiem Aleksandra Biestużewa-Marlińskiego) „bardziej swobodnie korzystali z poetyki motta” (s. 55). Poszerzyli zakres źródłowy epigrafów m.in. o teksty naukowe (głównie filozoficzne i przyrodoznawcze), biblijne, ludowe. W niniejszym rozdziale przeprowadzona została szczegółowa analiza twórczości Włodzimierza Odojewskiego. Badaczka zauważyła, że Odojewski bardzo chętnie czerpał swoje motto z dzieł Johanna Goethego. Wyraziła także pogląd, że polscy i rosyjscy badacze nie docenili wpływu wybitnego niemieckiego poety na ideowo-artystyczną koncepcję utworów Odojewskiego. Jak wynika z badań przeprowadzonych przez Autorkę, poezja Fiodora Tiutczewa nie jest bogata w epigrafy. Stosowane przez Tiutczewa motto ma najczęściej wydźwięk filozoficzny i „w jego użyciu trudno dopatrzeć się konkretnych prawidłowości lub widocznych innowacji” (s. 91).

Duży wkład od badań nad mottem wnosi rozdział: *Motto w nurcie puszkimowskim. Nowe możliwości chwytu*, w którym Ewa Sadzińska zawarła swoje spostrzeżenia dotyczące nowatorskiego traktowania kategorii motta przez Aleksandra Puszkina i poetów tzw. nurtu puszkimowskiego (m.in.: Piotr Wiaziemski, Iwan Kozłow, Nikołaj Jazykow, Anton Delwig, Eugeniusz Baratyński). Badaczka zauważyła, że: „Stylistyczną i gatunkową różnorodność źródeł mott można by interpretować jako wyraz nowego na gruncie rosyjskim podejścia do motta, podejścia zaproponowanego przez Puszkina. Wykorzystując tradycje literatury zachodniej, autor *Eugeniusza Oniegina* wypracował własną poetykę motta: różnicował zakres funkcji, wprowadził do epigrafii cytaty z własnej twórczości, motta-daty, motta-mistyfikacje. [...] Wzorzec puszkimowski stał się w pewnym sensie normą literacką” (s. 92). Na uwagę zasługuje przytoczony przez Autorkę w tej części pracy chronologiczny wykaz mott w twórczości Aleksandra Puszkina.

Swoistą klamrę dla rozważań poświęconych kategorii motta stanowi rozdział piąty: *Nawiązania i kontynuacje*, w którym przedmiotem analizy są epigrafy w utworach Michała Lermontowa i Mikołaja Gogoła.

Istotnym spostrzeżeniem Ewy Sadzińskiej jest to, że romantycy rosyjscy korzystający przy wyborze mott z literatury i myśli zachodnioeuropejskiej włączyli się do swoistego dialogu kultur, co z pewnością wpłynęło „na intensyfikację i dynamikę procesu historycznoliterackiego w Rosji” (s. 177).

Reasumując, książka *Motta w twórczości romantyków rosyjskich. Ich rola w dialogu idei i poetyk* jest pracą ambitną, nowatorską, opartą na bogatym materiale źródłowym i badawczym. Z pewnością będzie doceniona i wykorzystana przez literaturoznawców, studentów filologii i wszystkich zainteresowanych tematyką epigraficzną.

Izabella Siemianowska